

kezményeit, a breszti béketárgyalások menetét. Érdekes adalékokkal szolgál az oroszok oldalán harcoló, a keleti fronton hadifogságba esett osztrák–magyar katonákból összeállt ún. Cseh Légió történetéről. Végül áttekinti a Monarchia alakulatainak előrenyomulását és tevékenységét Ukrajnában 1918 tavaszától, a közös hadsereg vereségét, összeomlását a november 3-án Padovában aláírt fegyverszünet létrejöttéig.

Rauchensteiner könyve méltán tarthat számot a korszakkal foglalkozó történészek, de még inkább a kettős monarchia történetét jobban megismerni akaró olvasóközönség érdeklődésére. Ez a mű nem hiányozhat a XX. század eseményeit kutató szakember könyvespolcáról.

Végül engedtessek meg, hogy néhány kritikai észrevétellel éljek, melyek a mű értékéből semmit nem vonnak le. Szembetűnő, hogy a szerző alkotás közben csupán néhány – németre is lefordított – magyar forrást használt, mintegy kiegészítésként. Szubjektivitásától vezérelve a kelleténél talán kicsivel nagyobb teret szentel a délkeleti fronton lejátszott eseményeknek (pl. Olaszország antant oldalán való hadbalépését megelőző tárgyalások 1915 tavaszán, az 1916-os dél-trioli-offenzíva, a caporettoi áttörés, a piavei átkelés.) Nagyon zavaró, hogy a térkép mellékletek többnyire nem az egyes vonatkozó fejezeteknél találhatóak a kötetben.

Balla Tibor

ESZÉNYI JÓZSEF

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG ALTISZTI KARA 1920–1944

(Piksi Kiadó, Budapest, 1994. 119 o.)

„A katonaviselt nagyapák által oly sokat emlegetett »jutasi őrmester« az érzelmi motivációk által kiszínezett legendák, a szájhagyomány szárnnyán továtűnően a bakákról jóságosan gondoskodó »a század anyja« vagy a goromba, kegyetlen, bakát sanyargató vadállat képében jelenik meg. Nem rendelkezünk azonban az altiszti kar reális, elfogultságtól mentes ábrázolásával, mert e témakörben nem jelentek meg egzakt kutatásokon alapuló tudományos publikációk.»

Az idézett sorok, Eszényi József kötetének Előszavában olvashatók és a könyv ismertetésére vállalkozó nem tehet mást, mint elfogadja a szerző ezen megállapítását. Való ugyanis, hogy az utóbbi másfél-két évtizedben alapkutatások szintjén is figyelemre méltó eredményeket felmutató magyar hadtörténetkutatás és -írás mostohán bánt a két világháború közötti korszak hadserege altiszti, tiszthelyettesi kara történetének bemutatásával. A „mostoha bánásmódra” természetesen könnyű magyarázatot találni: nehezen megfogható, személyekre nem könnyen lebontható kutatási témáról van szó és ugyanakkor a kutatói, illetve olvasói érdeklődés is inkább a magasrangú katonák (tábornokok, törzstisztek), mint a tisztikar és a legénység között elhelyezkedő altiszti, tiszthelyettesi kar iránt nyilvánult meg. Ennek az ismeretében már a téma választásáért is dicséret illeti Eszényi Józsefet, aki hosszú évek kutatómunkájának

eredményét foglalta össze egyetemi doktori disszertációjában, melynek nyomtatott változata a bemutatandó kötet.

Eszényi a ma oly divatos, de egyben hasznos szociológiai-statisztikai módszert hívta segítségül munkájához, de nem mondott le az altiszti, tiszthelyettesi kar érdeklődését, szellemi továbbképzését biztosítani hivatott „saját folyóirat” elemzéséről sem. Írása feloleli az ún. Horthy-korszak egészét és itt a kötet címével kapcsolatban tehetünk egy megjegyzést. A magyar királyi honvédség csak 1922 januárjától létezett, addig Nemzeti Hadsereg a megnevezés. Természetesen tudom, hogy a címben az ilyesmire nagyon nehéz utalni, de talán az Előszóba egy ilyen utalás beleférhetett volna.

A kötet hat fejezetre osztva nyújt képet az altiszti, tiszthelyettesi karról. A fejezetek közül a második, harmadik és negyedik adja számunkra a legtöbb információt. Megtudhatjuk, hogy miként kezelték, szervezték újjá 1918–1919 után a Nemzeti Hadsereg, majd a magyar királyi honvédség altiszti karát, milyen kiképzési és nevelési elvek folyt az e hivatást választottak felkészítése jövőendő feladataik ellátására.

Rendkívül hasznos és tanulságos a fennmaradt levéltári források – melyek teljességre törekvő felhasználása érződik a munkán – alapján adott kép az altiszti, tiszthelyettesi kar társadalmi összetételéről, életmódjáról, magánéletéről, társadalmi megbecsültségéről.

Eszényi kutatásai nyomán megtudhatjuk, hogy a kor kispolgári rétegeihez viszonyítva az altiszti, tiszthelyettesi kar anyagi és társadalmi megbecsültsége megfelelő volt, számos réteget megelőzött. Az altisztekkel, tiszthelyettesekkel szemben támasztott szakmai és műveltségbeli követelmények az 1920-as évektől folyamatosan nőttek. Ezek a második világháború éveire olyan szintre emelkedtek, hogy lehetőség nyílt egy sajátos „tisztí kategória” elérésére is – főtiszthelyettes –, amely az egykori tiszthelyettes számára óriási társadalmi emelkedést jelent(het)ett.

Eszényi könyve hiteles és valós képet ad a két világháború közti időszak hadserege altiszti, tiszthelyettesi karáról, de nem hallgathatom el, hogy még sok mindenről szívesen olvastam volna, így pl. a kiképzésről, az altiszti, tiszthelyettesi iskolákról – tantárgyak, oktatók, stb. –, de arról is, hogy miért kellett az 1930-as évek elején, közepén altisztek tömegétől megválni és ennek a tapasztalt, jól képzett rétegnek a kiválása milyen gondokat okozott később a hadseregnek, pótolható volt-e ez a hiány létszámban, ismeretanyagban.

Érintette a szerző, de az érdeklődő bizonyára örömmel vette volna, ha többet tudhat meg az altiszteknek, tiszthelyetteseknek a legénység kiképzésében betöltött szerepéről, annak módosulásáról. Nem könnyű feladat, de talán lett volna mód egy összehasonlításra is, nevezete-

sen a Wehrmacht és a magyar királyi honvédség esetében a tiszthelyettesi feladatok és létszám viszonylatában. Az egykori weimari köztársaság hadserege – Reichswehr – a tiszthelyettesek olyan számát és minőségét „produkálta”, hogy a Wehrmacht kiépítése jelentős segítséghez jutott ez által.

A második világháború tapasztalatai azt bizonyították, hogy a megfelelően képzett és megfelelő létszámú tiszthelyettesi kar elengedhetetlenül szükséges. A tartalékos tisztí rendfokozat felé araszoló karpaszományosok, hadapród-örmesterek nem helyettesíthetik a „jutasiakat”. Egyébként itt van valahol a szerző munkájának a mai viszonyokra kivetíthető tanulsága is, melyet maga is megfogalmazott, nevezetesen az, hogy az átalakuló magyar honvédségnek megfelelő létszámú, jól felkészített és ennek megfelelően anyagilag és társadalmilag is megbecsült tiszthelyettesi karra van szüksége!

Eszényi József kis kötetét többször is végig olvasva arra a következtetésre jutottam, hogy egy még nem lezárt, nem befejezett kutatás első összegezését tarthattam a kezemben. A téma sok, napjainkban is hasznosítható érdekességet rejt magában, igaz, annak a feltárása, kibontása nem kevés időt és energiát igényel. Csak remélni tudom, hogy Eszényi József rendelkezik mindezekkel és rá tudja venni magát a téma további kutatására, feldolgozására. Ha ez nem így történne, sajnálhatnánk!

Szakály Sándor

SZABÓ PÉTER

DON-KANYAR

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994. 309 o.)

Nem egyszerű dolog ma a magyar 2. hadsereg történetéről érzelmek nélkül, csak a tényekre, eseményekre hivatkozva emlékezni. A szerző könyvével mégis erre vállalkozik és úgy gondolom, pontosan tudja, hogy egy reálisan kialakított kép ismerete nélkül az olvasó nem juthat el az érzelmi valósághoz sem. Nehéz feladat ez emberi vonatkozásaiban is. A 2. hadsereg ma is élő katonái, akik végigszolgálták az 1942 márciusi mozgósítástól az 1943 májusi hazaszállítási terjedő időszakot, visszaemlékezéseikben nem tudnak elfogultság nélkül nyilatkozni az eseményekről, de ez teljesen természetes. Ezért hiánypótló Szabó Péter könyve, hiszen ha valószínűleg nehezen is, de túllép

ezeken a szálakon és meg tud maradni a semleges, eseményekre koncentrááló vonal mellett.

Ez a vonal nagyon fontos lehet a ma és a jövő nemzedéke számára is. Bemutatja az előzményeket, kronológiai sorrendben, részletesen taglalja az eseményeket, ezzel párhuzamosan pedig hatalmas mennyiségű információt ad a harcéri cselekmények megértéséhez és vizsgálatahoz. Mindezt széles körű kutatómunkáról tanúskodó, nagy forrásbázisról számat adó háttérrel teszi meg.

A szerző a keleti hadszíntérré történő kiküldés előzményeinek és a hadsereg felállításának ismertetése után – amely katonapolitikai szempontból már ismert – áttekinti a szervezet,